

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ КОМПЛЕКСНОГО ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

STRATEGIC PRIORITIES FOR COMPLEX ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL REGULATION OF LAND RELATIONS: INSTITUTIONAL BASIS AND IMPLEMENTATION MECHANISM

Алла КРИСАК,
кандидат економічних наук,
Луцький національний
технічний університет

Alla KRYSAK,
Ph.D. in Economics,
Lutsk, National
Technical University

• Встановлено, що розвиток земельних відносин в Україні відзначається розбалансованістю, відсутністю системного підходу та фрагментарними змінами, які відбуваються в земельно-ресурсній сфері. Розроблено стратегічні основи економіко-екологічного регулювання земельних відносин на засадах сталого розвитку, що передбачають диференційований підхід до створення планів розвитку різних категорій земель за рівнем соціо-еколого-економічної ефективності регулювання земельних відносин. Розкрито можливі сценарії, що визначають найбільш ймовірні багатоваріантні прогнози щодо питань розпорядження землями та ефективності земельних відносин. Сформовано напрями інституціонального забезпечення, визначено мету, завдання, механізми досягнення та очікувані результати від реалізації стратегії комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин.

• It has been established that the development of land relations in Ukraine is marked by imbalance, lack of systematic approach and fragmentary changes taking place in the land-resource field. The strategic bases of economic and environmental regulation of land relations on the basis of sustainable development which provide a differentiated approach to creating plans for the development of different categories of land according to the level of socio-ecological and economic efficiency of land relations regulation have been elaborated. Possible scenarios that determine the most probable multivariate forecasts regarding issues of land administration and the efficiency of land relations have been revealed. The directions of institutional support have been formed; the purpose, tasks and mechanisms of achievement and expected results from the implementation of the strategy of complex economic and environmental regulation of land relations have been defined.

Постановка проблеми. Загострення проблем використання, володіння та розпорядження, охо-

рони та відтворення земельних ресурсів і досягнення прийняттого стану економічної, продовольчої та екологічної безпеки

актуалізує потребу пошуку нових і вдосконалення існуючих підходів до економіко-екологічного регулювання земельних відносин. Протягом останнього десятиліття вагомою складовою діяльності органів управління в нашій країні є активне впровадження стратегій, стратегічних планів та інших рекомендацій стратегічного характеру, в яких наведено інформацію про соціально-економічний стан адміністративно-територіальних утворень та викладено пропозиції щодо подолання загроз і небезпек у цілому та у сфері землекористування зокрема.

Аналіз останніх досліджень. Зважаючи на значні наукові доробки дослідників щодо теоретико-методологічних засад стратегічного управління Н.Андрєєвої [1], Б.Буркинського [2], З.Герасимчук [3], Е.Степанової [5], Н.Хумарової [6], а також специфіку проблеми забезпечення регулювання земельних відносин на засадах сталого розвитку, видається необхідним поглибити дослідження в руслі розробки стратегічних основ економіко-екологічного регулювання земельних відносин. Як зазначає Б. Буркинський, на сьогодні національні стратегії розвитку землеволодіння й землекористування у світі замінюються на глобальні та регіональні об'єднані моделі просторової організації території. Це характерно для країн Європейського Союзу, північноамериканських держав, СНД. Такий підхід може бути притаманний як для розвинених економічних систем, так і для країн перехідного періоду [4]. У зв'язку з цим об'єктивні економічні потреби викликали необхідність виникнення комплексних багатофункціональних систем управління земельними ресурсами.

Цілі статті. Метою публікації є виявлення інституціонального підґрунтя стратегічних пріоритетів економіко-екологічного регулювання земельних відносин та обґрунтування механізмів їх реалізації виходячи з основних тенденцій розвитку різних категорій земель.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до оновлених цілей сталого розвитку, що задекларовані Генеральною Асамблеєю ООН на Саміті з прийняття Цілей Сталого Розвитку 25 вересня 2015 року, виникла потреба формування сучасного механізму економіко-екологічного регулювання земельних відносин, який повинен забезпечити реалізацією цих цілей.

Підґрунтям стратегічного управління у сфері земельних відносин повинні слугувати результати оцінювання землекористувань різних типів та соціо-еколого-економічної ефективності земельних відносин як такі, що дадуть змогу сформувати об'єктивне бачення проблеми економіко-екологічного регулювання земельних відносин. З огляду на ці тенденції регулювання земельних відносин відповідно до засад сталого розвитку необхідним є формування стратегії, яка б, стимулюючи їх розвиток, змогла забезпечити відповідний рівень соціо-еколого-економічного розвитку, враховувала подолання ризиків і небезпек у розвитку земельних відносин та відповідала б глобальним цілям сталого розвитку.

Стратегією економіко-екологічного регулювання земельних відносин на засадах сталості автор розуміє цілеспрямований, комплексний та результативний план найважливіших заходів, що спрямовані на стимулювання збалансованого розвитку земельних відносин із одночасним забезпеченням безпечним шляхом реалізації відповідних програм та проєктів із використанням ефективних методів та інструментів, що максимальне сприятиме розвитку економіко-екологічного регулювання земельних відносин.

Стратегія комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин повинна враховувати тренди розвитку в суспільстві інституційних, рентних, орендних, товарно-грошових, ринкових відносин, а також відносин власності, державного земельного кадастру, екологічної, продовольчої та економічної безпеки щодо використання, володіння та розпорядження, охорони та відтворення різних типів земельних ресурсів залежно від виду їх господарського використання, в інтересах сучасного й майбутнього покоління.

Окрім того, науковці дотримуються думки про те, що стратегічне управління є складним безперервним процесом, спрямованим на вирішення певних проблем, який відзначається переліком послідовних дій щодо: усвідомлення необхідності прийняття рішення; діагностики та структуризації проблеми; формування варіантів подальших дій; аналізу можливих наслідків запланованої діяльності, прийняття одного або декількох варіантів реалізації; реалізації рішення; контролю за виконанням та оцінюванням результатів; відстеженням важливих тенденцій і можливих збоїв як у діяльності підприємства, так і в його оточенні.

Розробка стратегічних основ відповідності до теоретичних та концептуальних підходів передбачає виконання декількох етапів, що будуть відображати послідовність дій щодо реалізації стратегії регулювання земельних відносин (див. **рис.**).

При формуванні стратегії економіко-екологічного регулювання земельних відносин на засадах сталого розвитку доцільно враховувати три можливі сценарії, що визначають найбільш імовірні багатоваріантні прогнози щодо питань розпорядження землями та ефективності земельних відносин. *Оптимістичний сценарій* передбачає продаж земель здійснювати тільки тоді, коли Україна увійде в ЄС, буде справедлива рентна плата, ринкова ціна, забезпечуватимуться інтереси людей (належний рівень життя, пенсій, медичного обслуговування, збільшення соціальних стандартів), розвиток ринку фінансових послуг (земельного банку), інвестицій, адміністративних, консалтингових, екологічних послуг, ринку цінних паперів, трансакційних операцій, інфраструктури ринку, системи відносин власності, системи земельного кадастру, обліку та здійснення моніторингу земель. Продаж сільськогосподарських земель – тільки державі або купівля через державний банк за реальними ринковими цінами із жорстким контролем держави за подальшим використанням земель. Продаж вільних від забудови земель – на конкурентних засадах. Вільний продаж земель – під житловою, комерційною, виробничо-господарською забудовою. Продаж сільськогосподарських земель здійснюється поетапно: деградованих, малопродуктивних, зі спеціальним режимом використання (осушені, зрошувані), техногенно-забруднені, потім всі інші. Форми власності – державна, комунальна, приватна (тільки громадяни України). У власності однієї фізичної особи – не більше 200 га, юридичної особи – не більше 25% від загальної площі адміністративно-територіального утворення. Користування – оренда (середньострокова та довгострокова), емфітевзис, суперфіцій (професійна освіта для користувачів деяких категорій земель). Дотримується збалансованість земельних відносин на макро-, мезо- та мікрорівнях господарювання з врахуванням чинників безпеки (продовольчої, економічної, екологічної).

Реалістичний сценарій. Виконання існуючих державних вимог та стандартів. Точкові зміни у нормативно-правову базу розвитку земельних відносин. Ненаповненість інформаційної бази щодо стану земель, здійснення їх чіткого обліку та контролю. Збільшення площ територій без урахування їх якісного стану. Продаж земельних активів, які повноцінно залучені в систему товарно-грошових відносин. Наявність мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Власність – державна, комунальна, приватна (тільки громадяни України). У власності однієї фізичної особи – не більше 100 га. Користування – оренда (переважно короткострокова). Спостерігається недостатній рівень збалансованості земельних відносин на макро-, мезо- та мікрорівнях з врахуванням чинників економічної безпеки.

Песимістичний сценарій. Нерозвиненість або відсутність державної земельної політики. Збільшення площ територій без урахування розвитку

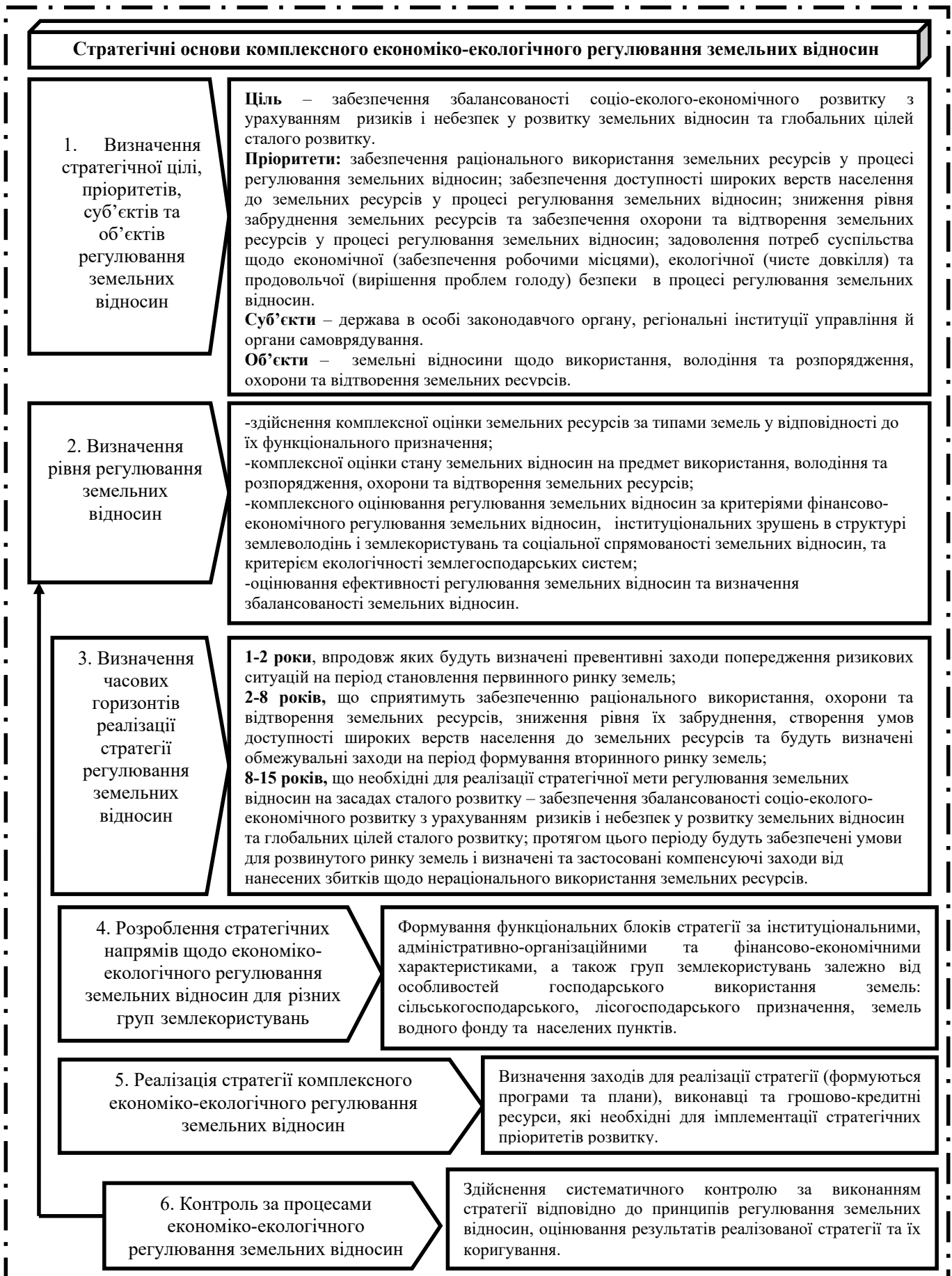

Рис. 1. Етапи розробки стратегічних основ комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин на засадах сталого розвитку. Авторська пропозиція

суміжних землекористувань. Продаж земель – заборонений. Власність (не розмежована на державну, комунальну), частково приватна. Користування – постійне. Відбувається недотримання збалансованості земельних відносин на макро-, мезо- та мікрорівнях без врахування чинників безпеки.

Відповідно до наведених сценаріїв стратегія економіко-екологічного регулювання земельних відносин як комплексний план досягнення цілей складається з двох частин:

- стабільної – системи запланованих, науково обґрунтованих цілеспрямованих дій як продуманого органами державної влади на макро-, мезо- та мікрорівнях довгострокового плану дій, сформованого для досягнення цілей. Її вибір здійснюється на основі аналізу сильних та слабких сторін стану земельних відносин для різних типів землекористувань;

- гнучкої – системи реакції та адаптації дій до зміни подій, непередбаченостей як внесення необхідних поправок у разі виникнення непередбачених загроз із метою адаптації до обставин, які можуть виникати в майбутньому.

Перспективним напрямом стратегічної технології та вивчення масштабних проектів будь-якої сфери розвитку в сучасному світі є форсайтинг (від англійського слова *foresight* – «передбачення»). На сьогодні немає єдиного визначення цьому поняттю. Наведемо два з найбільш поширених. Форсайт – сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку: можливі варіанти розвитку економіки, промисловості, суспільства в 10-20-річній перспективі [7]. Форсайт – це систематичний, спільний процес побудови бачення майбутнього, націлений на підвищення якості прийнятих на даний момент рішень і прискорення спільних дій. Ідеологія форсайту походить від конвергенції тенденцій сучасних розробок в галузі політичного, стратегічного аналізу і прогнозування [8].

Аналіз досвіду багатьох європейських країн засвідчив позитивний вплив форсайту для різних державних органів, при яких створюються центри, відділи тощо, як займаються дослідженнями перспектив розвитку регіонів, муніципалітетів і т. д. Якщо взяти до уваги приклад Фінляндії, яка має традицію проведення форсайт-досліджень, то вже в 1970-х роках місцевими державними службами та міністерствами було розпочато роботу програм розвитку територій на макро- та мезорівнях управління, в яких широко застосовувались методи форсайт-прогнозування. У політиці Фінляндії основну відповідальність та навантаження за проведення форсайтінгової діяльності несуть так звані ТЕ-Центри (*The development of Employment and Economic Development Centres* (*TE – Centres*) [9], що були засновані ще в 1997 році та функціонують у різних регіонах країни. Основною метою цих центрів при проведенні досліджень з форсайту було:

- форсувати процес визначення майбутніх змін, які можуть відбутися у різних сферах розви-

тку (сфери природокористування, бізнесу, технологій тощо);

- реалізувати завдання, цілі, бачення майбутнього розвитку регіонів;

- активізувати дії для максимального використання позитивних можливостей і уникнення або хоча б мінімізацію виникаючих загроз; підвищити ефективність рішень і дій ТЕ-Центрів;

- поглиблювати знання і зрозуміти проблеми бізнесу, сфери праці, сільського розвитку тощо [10].

ТЕ-Центри проводять постійне систематичне сканування проблем, що можуть виникнути в майбутньому, здійснюють аналітичну роботу в питаннях визначення загроз і можливостей, шляхів прийняття оптимальних рішень, створюють мережу акторів, що впливають на розвиток певного регіону. Найголовнішим моментом у роботі таких центрів, що неодноразово підкреслюється дослідниками, авторами проектів, є створення відкритого спільного простору, а також мережі для акумулювання, поширення, загального користування, обміну інформацією, формування спільного осередку акторів, що мають безпосередній вплив, знання, компетенцію, бачення і т. п. для розвитку даного регіону [10].

Тому і для України актуальним є використання методів форсайту, а саме: SWOT-аналізу, методу Делфі, експертних панелей, сканування, брейн-стормінгу (мозковий штурм), дорожніх карт, дерева релевантності тощо. Це дасть змогу визначити нові можливості для розвитку бізнесу, ринків регіональних послуг (умови, рівень компетенції на ринках, розвиток ринкових інфраструктур і т. д.), а також розробляти стратегії розвитку земельних відносин щодо різних типів землекористувань залежно від здійснення видів господарської діяльності. Такий підхід сприятиме генерації колективної ідеї та спільних поглядів на питання, що розглядається залежно від вимог суспільства в конкретні періоди часу.

Враховуючи викладене, вважаємо за необхідне сформулювати інституціональне підґрунтя, визначити мету, завдання, механізми досягнення та очікувані результати стратегії комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин, які стосуються планів розвитку сільськогосподарського, лісогосподарського, водогосподарського землекористування та використання земель населених пунктів.

Мета стратегії економіко-екологічного регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарського землекористування полягає у забезпеченні розширеного відтворення та відновлення, а також охорони земель сільськогосподарського призначення шляхом створення сприятливих умов для: забезпечення позитивного балансу гумусу; усунення проявів дефляції та ерозії ґрунтів, окислення та засолення; дотримання науково-обґрунтованих сівозмін; впровадження ґрунтозахисних систем землеробства; забезпечення балансу внесення органічних та мінеральних добрив; усунення проявів надмірної концентрації та надмірної парцеляції земель. Завдання та механізми реалізації будуть такими:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарського землекористування через інституціоналізацію інструментів стимулюючого та спонукального впливу на землекористувачів, що дасть можливість прив'язати фіскальний вплив до ефективності землекористування, зокрема до стану ґрунтів та динаміки природоруйнівних процесів при їх використанні;

- формування каналів інформування землевласників та землекористувачів стосовно нововведень у питаннях перерозподілу сільськогосподарських земель з метою усунення проявів асиметричності інформації про стан земельного ринку через введення до складу дорадницьких служб інженерів-землепорядників та проведення виїзних засідань цих служб у разі внесення змін у законодавство стосовно перерозподілу земель сільськогосподарського призначення;

- розширення повноважень інститутів сільськогосподарського дорадництва в частині консультування землевласників та землекористувачів щодо можливості отримання кредитних ресурсів для реалізації ґрунтоохоронних проектів, грантових коштів та різного роду позик, що сприятиме підвищенню відсотку землекористувачів та стейкхолдерів, які використовують сучасні ґрунтозахисні системи землеробства та технології отримання органічної продукції;

- розробка інструментарію формування систем попередження та локалізації проявів підтоплення сільськогосподарських угідь шляхом укладання угод державно-приватного партнерства між землекористувачами, управліннями осушувальних систем та органами місцевого самоврядування, що забезпечить накопичення необхідних для усунення наслідків стихії інвестицій та інвестицій у будівництво протиповеневих споруд;

- створення ринку прав тимчасового користування земель сільськогосподарського призначення (оренди, емфітевзису, суперфіцію, концесії) та його інфраструктури через інституціоналізацію системи конкурсних та аукціонних закупівель із урахуванням екологічної паспортизації територій, що забезпечить ефективніше залучення земель до господарського обороту та сприятиме збільшенню рівня їх капіталізації та інвестиційної привабливості;

- формування ринку земель сільськогосподарського призначення шляхом поступового залучення до процесів купівлі-продажу порушених, малопродуктивних та деградованих земель, осушених та зрошуваних земель, земель зі спеціальним режимом використання, сіножатей та пасовищ, що забезпечить напрацювання ефективних механізмів купівлі-продажу родючих сільськогосподарських угідь.

Мета стратегії економіко-екологічного регулювання земельних відносин щодо лісогосподарського землекористування полягає в розширенні площі земель лісогосподарського призначення за рахунок: збільшення площі відновлення лісів шляхом природного поновлення та висівання лісових культур; забезпечення повноти насаджень; опера-

тивного прибирання лісосічних відходів (неліквіду крони та порубкових решток); упорядкування лісовкритих площ внаслідок нерегульованої ренатуралізації сільськогосподарських угідь, особливо в зоні ризикового землеробства. Її реалізація відбуватиметься шляхом:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання земельних відносин щодо розширення площ земель лісогосподарського призначення відповідно до норм запроваджених кращими світовими практиками, що сприятиме зменшенню водної та вітрової ерозії, опустелюванню ґрунтів, відновленню лісогосподарської спеціалізації;

- формування партнерських відносин між суб'єктами лісогосподарського та аграрного підприємництва в частині заліснення сільськогосподарських земель та проведення агролісомеліоративних робіт, що забезпечить формування надійного субстрату укріплення ґрунтів та поглинання вуглекислого газу;

- усунення стихійних та нерегламентованих проявів видобутку бурштину з метою уникнення проявів звуження територіального базису розширення лісовкритих площ та погіршення плановості лісовідновлення, що в кінцевому підсумку сприятиме ефективнішому використанню резервів підвищення ефективності лісокористування в цілому;

- забезпечення умов розвитку ювелірної промисловості в місцях видобутку бурштину, що забезпечить створення нових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів з одночасним формуванням спеціальних фондів для відновлення лісових масивів;

- формування первинного ринку земель лісогосподарського призначення з внесенням відповідних змін до Лісового кодексу України з метою формування конкурентного середовища на ринку послуг щодо заліснення територій.

Метою стратегії економіко-екологічного регулювання земельних відносин щодо водогосподарського землекористування буде формування системи захисту земель водного фонду від джерел антропогенного та техногенного впливу, більш продуктивне використання цієї категорії земель у господарському обігу через інституціоналізацію сучасних форм тимчасового користування водними об'єктами, збереження унікальних водно-болотних угідь як акумуляторів вуглекислого газу та емітентів кисню. А саме:

- законодавче закріплення положення щодо права загального використання земель водного фонду, щоб не створювати громадянам значні перешкоди, а також усувати прояви несанкціонованого використання земель та водних ресурсів і забезпечувати масштабне використання земель водного фонду для задоволення життєво необхідних потреб.

- відображення в земельному законодавстві не тільки прав власності та оренди, суперфіцію чи концесії на землі водного фонду, а й розмежування прав загального та спеціального водогосподарського землекористування, що дасть мож-

ливість ідентифікувати базу стягнення фіскальних платежів за тимчасове користування землями водного фонду;

- вдосконалення інституціональних передумов поширення орендних, суперфіційних та концесійних схем стосовно користування землями водного фонду на основі внесення змін до базових нормативно-правових актів, які регулюють володіння, розпорядження та використання земель водного фонду, укладання орендних угод, установлення і стягнення орендної плати та інших платежів, права й обов'язки державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, регіональних підрозділів Держводагентства України та басейнових управлінь щодо контролю за використанням орендованих земель водного фонду;

- забезпечення у вітчизняній системі регулювання процесів перерозподілу земель водного фонду критично необхідного набору запобіжних заходів, які упереджували б прецеденти продажу ледь не всієї захисної смуги окремих річок та прояви розпаювання річкових островів;

- узгодження меж та масштабів загального водокористування місцевим населенням на орендованих землях водного фонду шляхом укладання тристоронньої угоди між орендодавцями, орендарями та підрозділами Держводагентства України, що забезпечить соціальний діалог у питаннях оренди земель водного фонду;

- сприяння реальному практичному втіленню законодавчих норм про відповідальність орендарів земель водного фонду за збитки, завдані третім особам унаслідок прориву гребель та інших техногенних аварій, які можна було упередити, що усуне рецидив недбалого використання орендованих земель водного фонду;

- затвердження на законодавчому рівні механізму диференціації орендної плати за користування землями водного фонду виходячи з його належності до відповідного басейну, умов водокористування в адміністративному районі чи населеному пункті його розміщення, оцінки альтернативних варіантів використання;

- подальша інституціоналізація угод оренди на користування землями водного фонду на основі критичного аналізу виконання аналогічних угод, що були укладені в попередні періоди, щоб упередити небезпечні рецидиви фактичної «прихватизації» водних об'єктів.

Мета стратегії економіко-екологічного регулювання земельних відносин щодо землекористування в межах населених пунктів полягає у забезпеченні охорони та відтворення земель населених пунктів шляхом створення сприятливих умов для: впровадження інноваційних технологій щодо рекультивативної порушених земель; дотримання гранично-допустимих концентрацій у результаті виробничої діяльності; усунення проявів небезпечного поведіння з відходами; зменшення надмірного антропогенного та техногенного навантаження житлово-комунального та автотранспортним господарством, розвитку інфраструктури екологоорієнтованих територій із забезпеченням

умов бізнес-клімату вітчизняним та зарубіжним інвесторам. Завданнями та механізмами реалізації стратегії варто визначити:

- вдосконалення нормативно-правової бази регулювання земельних відносин щодо просторового планування земель населених пунктів через інституціоналізацію інструментів містобудівного характеру, що дасть можливість підвищити ефективність архітектурно-планувальних рішень щодо розвитку населених пунктів;

- децентралізація системи управління земельними ресурсами завдяки передачі повноважень розпорядженнями землями окремих категорій (с/г призначення тощо) за межами населених пунктів, але в межах територіальних громад до органів місцевого самоврядування, що сприятиме на мезо- та мікрорівнях покращенню фінансової самодостатності територіальних громад та здійснення оперативного реагування і контролю щодо небезпек та ризиків дотримання екологічно безпечного використання земель.

- подальша інституціоналізація інструментів тимчасового користування землями в межах населених пунктів (оренди, суперфіцію, емфітевзису) на основі використання кращих практик зарубіжного досвіду, що зменшить витрати та ризики при укладанні аналогічних угод;

- розвиток територій сільських населених пунктів шляхом стимулювання фермерської діяльності, що сформує потенціал для розвитку підприємництва;

- відведення земельних ділянок під створення індустріальних парків, що орієнтовані на виробництво конкурентоспроможної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках на основі високотехнологічних інновацій із застосуванням вітчизняного та імпортного обладнання, яке необхідно звільнити від ввізного мита та відтермінувати сплату ввізного податку на додану вартість строком на 5 років, що забезпечить створення робочих місць та збереже висококваліфіковані кадри в Україні.

У результаті дослідження доходимо висновку, що в Україні має бути прийнята стратегія комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин, яка б забезпечувала не лише стимулювання раціонального сільськогосподарського землекористування у вигляді стратегії аграрного розвитку або стратегії сталого розвитку як визнаного міжнародного бренду, а була б ефективною лише в тому випадку, коли б відбувалися зміни в інституціональному полі, що охоплюють положення законодавчо-нормативних документів, пов'язаних із здійсненням управління земельно-ресурсним потенціалом.

Доцільною є необхідність розробки та впровадження нового стратегічного документу у вигляді законодавчого акту, що буде підтриманий на макrorівні державного управління, а саме «Стратегії комплексного регулювання земельних відносин на засадах сталого розвитку на період до 2035 року», який дозволить диференційовано підійти до створення планів розвитку різних типів земель із різними видами господарського вико-

ристання та рівнем соціо-еколого-економічної ефективності регулювання земельних відносин, що сприятиме комплексному розвитку земельних відносин відповідно до засад сталості. Подальші дослідження будуть пов'язані з формуванням адміністративно-організаційного та фінансово-економічного функціональних блоків стратегії комплексного економіко-екологічного регулювання земельних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Н.М., Мартинюк О.М., Балджи М.Д., Веклич О.О. Визначення впливу організаційно-економічних механізмів та трансформаційних зрушень на забезпечення сталого розвитку України. Сталий розвиток XXI століття: управління, технології, моделі: колективна монографія. Черкаси, 2014. С. 77-86.
2. Буркинський Б.В., Купінець Л.Є., Харічков С.К. Економічний вектор стратегії сталого розвитку України. Екологія і природокористування. 2012. Вип.15. С. 163-174.
3. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк, 2008. 528 с.
4. Буркинський Б., Галушкіна Т., Реутов В. «Зелена» стратегія регіону: монографія. Саки, 2011. 448 с.
5. Степанова Е. В. Экономико-экологическая информационная поддержка устойчивого и безопасного развития: проблемы и перспективы. О., ИПРЭИ НАНУ, 2000. 48 с.
6. Хумарова Н.І. Еколого орієнтоване стратегічне планування розвитку територій. О., ІПРЕД НАНУ, 2011. 408 с.
7. United Nations Industrial Development Organization. Technology Foresight Initiative. URL: http://www.unido.org/foresight/registration/dokums_raw/volume1_unido_tf_manual.pdf
8. A Practical Guide to Regional Foresight. Published by the European Communities. FOREN (2001). URL: <http://foresight.jrc.ec.europa.eu/documents/eur20128en.pdf>
9. Planowanie i zarzadzanie strategiczne. Poradnik dla menedzerow miast w samorządach terytorialnych. Wydawnictwo Samorządowe FRDL, Warszawa, 1997.
10. Jari Kaivo-oja, Jouni Marttinen and Jukka Varelius. Basic conceptions and visions of the regional foresight system in Finland. Foresight 4,6 2002. URL: <http://www.agriperi.ir>

REFERENCES

1. Andryeyeva N.M., Martynyuk O.M., Baldzhi M.D., Veklych O.O. *Vyznachennya vplyvu orhanyzatsiyno-ekonomichnykh mekhanizmiv ta transformatsiynykh zrushen' na zabezpechennya staloho rozvytku Ukrainy* [Determination of influence of organizational and economic mechanisms and transformational changes on ensuring sustainable development of Ukraine]. *Stalyy rozvytok XXI stolittya: upravlinnya, tekhnolohiyi, modeli: kolektivna monohrafiya*, Cherkasy, 2014, pp. 77-86 [in Ukrainian].
2. Burkyns'kyi B.V., Kupinets' L.Ye., Kharichkov S.K. *Ekonomichnyy vektor stratehiyi staloho rozvytku Ukrainy* [Economic vector of the strategy of sustainable development of Ukraine]. *Ekolohiya i pryrodokorystuvannya*, 2012, no. 15, pp. 163-174 [in Ukrainian].
3. Herasymchuk Z.V. *Rehional'na polityka staloho rozvytku: teoriya, metodolohiya, praktyka* [Regional policy of sustainable development: theory, methodology, practice]. Luts'k, 2008, 528 p. [in Ukrainian].
4. Burkyns'kyi B., Halushkina T., Reutov V. *"Zelena" stratehiya rehionu* ["Green" strategy of a region]. Saky, 2011, 448 p. [in Ukrainian].
5. Stepanova E.V. *Ekonomiko-ekologicheskaja informacionnaja podderzhka ustojchivogo i bezopasnogo razvitija: problemy i perspektivy* [Economic and environmental information support for sustainable and safe development: problems and prospects]. Odesa., IPREEI NANU, 2000, 48 p. [in Russian].
6. Khumarova N.I. *Ekoloho oriyentovane stratehichne planuvannya rozvytku terytoriy* [Ecologically oriented strategic planning of territories development]. Odesa, IPREED NANU, 2011, 408 p. [in Ukrainian].
7. United Nations Industrial Development Organization. Technology Foresight Initiative. Available at: http://www.unido.org/foresight/registration/dokums_raw/volume1_unido_tf_manual.pdf.
8. A Practical Guide to Regional Foresight. Published by the European Communities. FOREN (2001). Available at: <http://foresight.jrc.ec.europa.eu/documents/eur20128en.pdf>.
9. *Planowanie i zarzadzanie strategiczne. Poradnik dla menedzerow miast w samorządach terytorialnych* [Planning and strategic management. A guide for city managers of local self-governments]. Wydawnictwo Samorządowe FRDL, Warszawa, 1997 [in Polish].
10. Jari Kaivo-oja, Jouni Marttinen and Jukka Varelius. Basic conceptions and visions of the regional foresight system in Finland. Foresight 4,6, 2002. Available at: <http://www.agriperi.ir> [in Persian].